

CSEKE GÁBOR

Gizi jött s ment...

Hervay Gizella az Ifjúmunkásnál (1968–1971)

Egyik nap azzal nyitott be a titkárnő, hogy Hervay Gizella szeretne velem beszélni. A tekintélyesre méretezett íróasztal mögött, szinte-szinte elveszve, cigarettára gyújtva töprengtem: mit akarhat tőlem a verseiből már ismert Költőnő? Hamarosan elmondta: szeretne hozzánk kerülni. Állandó alkalmazottként. Ugyan dolgozott már az Ifjúmunkásnál, még Domokos Géza idejében, az ötvenes évek végén, de aztán úgy hozta az élet, hogy... Most szívesen elszegődne másodsor...

Akkor láttam Gizit szemtől szemben először. Jócskán a nővérem lehetett volna. Mély tüdő tekintetével bővölt, némán kérdezett: a választ várta. Elbizonytalanodtam. Számomra az a múlt, amiről Gizi beszélt, egyszerűen nem létezik! Csak a jelent ismertem...

Lázár László, alias Lazics, a művelődési rovat tapasztalt, közismert vezetője (engem is ő hozott a laphoz), már íróasztalánál ült abban az órában. Telefonon áthívtam. – Mi a véleményed? (Ma már biztos vagyok benne: előre tudott a Gizi hajlandóságáról.) Nagyokat bólintott: jó lesz, jöhet! Másnapról Hervay a Lazics keze alatt dolgozott.

Egy hónap múltán, a Hervay személyi lapjainak adatait ellenőrző személyzetis, mint aki jól végezte dolgát, jóváhagyás végett elém rakta a jogilag is formásan megfogalmazott végzést a jelölt alkalmasságáról. Abban az évben, kivételesen, valahogy nem sokat kötekedett az új emberek ellenőrzésénél. 1968-at írtunk. Olvadt a „jég”...

Annyi évtized után nem könnyű emlékezni. Újságot író ember esetében pedig nem annyira az emlékek számítanak, mint az, amit utána a papír megőriz. Az újságíró-szerkesztő Hervayt csak az értheti meg, aki hiánytalanul elolvassa cikkeit, közleményeit – még azokat is, amiket „zilahi” álnéven szignált. (Olyankor folyamodott a rejtőzködés eme szakmailag bevett formájához, ha az ifjúsági hetilap soros számába egynél több aláírt cikkét tervezte be a lapszerkesztő. Csatatunk nem volt túl népes, ezért nem egyszer kerültünk kényszerhelyzetbe.)

A több mint fél évszázados újsággyűjteményt lapozva látom: kezdetben kimondottan Gizi diktálta a *mit* s a *miértet*. Önállóan elképzelt írásokat tett az asztalra, mintha csak külsős lenne, ránk bízta, hogy közlésre kerülnek-e vagy sem.

Az első mindjárt egy közéleti jegyzet volt, beszédes címmel: *Kivételes ember-e a nő?* (Ifjúmunkás, 1968. április 4.) S elmondja benne: „Nőnek lenni még ma is nehezebb, mint férfinak. Persze, összehasonlíthatatlanul könnyebb, mint nagyanyánk korában. De erről ők biztosan panaszkodtak eleget...” És elmeséli már „koedukált” lánykorának minden ellentmondását. (Amelyeket később se voltak képesek feloldani az ún. „modern idők”.)

Hervay munkálkodásának következő nyomára majd csak augusztusban bukkanhatunk: akkoriban fordult érdeklődése Ana Blandiana felé, akinek frissen megjelent kötetét egy versfordítás társaságában mindjárt recenzálta is. 1969 márciusában pedig már interjú-riportot közöl az egyre népszerűbbé váló román költőnővel, újabb fordítások kíséretében.

Az első, a kezdeti időszak a kölcsönös alkalmazkodás és a szerzői szabadság jegyében telik. További közéleti jegyzetei születnek (*Eszmény és illúzió*, 1968. december 5. / 49.

szám: „Illúziótlanok vagyunk. Egyenként veszítettük el illúzióinkat, hogy szembenézhessünk a dolgok igazi arcával. De nem vagyunk eszménytelenek... Eszménk az ember szabadsága. Csak illúzióink nincsenek” – írja az ifjúságról, amelyhez saját magát is oda-képzeli – joggal. Recenziókat ír, s ahogy telnek a hónapok, egyre többet (Király László, dr. Kós Károly, Olosz Lajos, Illyés Gyula, Vásárhelyi Géza, Páll Lajos kötetéről, Szabó T. Attila virágének-gyűjteményéről, Nagy Kálmán *Kalevala*-fordításáról stb.), interjúkat készít (a 60 esztendőes Méliusz Józseffel, aki úgy érzi, hogy a Forrás-nemzedék felbukkanása részben az ő avantgárd törekvéseit is hitelesíti; szólásra bírja a börtönből pár éve szabadult pályatársat, Páskándi Gézát is), kortárs képzőművészek műhelyeibe látogat (Szervátiusz Jenő, Nagy Pál, Ambrus Imre, Tóth László), filmkritikával próbálkozik, s ami végül hosszabb távú elfoglaltságra készíti: átvállalja az irodalmi posta vezetését Majtényi Eriktől, aki tapasztalt és hozzáértő külsőként tekintéllyel vezette a pályakezdőknek szóló tanácsok rovatát. Gizi e gesztussal első ifjúmunkásos periódusának felhagyott hagyományát folytatja – az ötvenes évek végén ugyanis egyszer már belekóstolt e műfajba. Az akkori lapszámokat áttanulmányozó Balázs Imre József *Szűnes kavicsok* (Korunk, 2000/10. szám) című tanulmányában így ír erről: „Az akkor még kötetten nem rendelkező Hervay sajátos megoldást választ. Nem név szerinti válaszrovatban gondolkodik, hanem a legjellemzőbb, visszatérő problémákra tér ki.”

Hervay kiemelkedő fegyverténye az a két újságoldalnyi, több írásból álló összeállítás, amivel saját kezdeményezésre állított be 1968 végén, a szilveszteri szám összeállítása előtt. Gyorsan meggyőzte a szerkesztőséget, hogy a gyermekcipőben járó jövőkutatás – a futurológia – segítségével érdemes az év végén eltöprengenünk az emberiség belátható sorsán. Olyan alapossággal ismertette Hermann Kahn *A kétezredik esztendő* című, rövid idő alatt s nem csak nyugaton népszerűvé váló munkáját, hogy az amerikai futurológus felvetette aggodalmak és kételyek teljesen helyénvalónak tűntek, még a hétpróbás cenzúra szemében is.

Mai optikánknak hiába nyilvánvaló e szövegek alapján, mennyire ellentmondott a dogmatikusan értelmezett kommunista eszméknek a jövőkutatás néhány alap gondolata, a reveláció pillanatnyilag akkora volt, hogy a futurológia (ideig-óraig) bebocsátást nyert a szovjet típusú ideológiai világba is.

(Mosolyogva olvassuk a *Komputer és könyökvédő* – Ifjúmunkás, 1968. december 26. / 52. szám – átfogó cím alatt sorakozó vízió számos megállapítását: „Ma már a fejlett ipari államokban egyetlen komoly döntést sem hozhatnak a tudományos valószínűségi számítás adatai nélkül. Az idő felgyorsulása közelebb hozza egymáshoz az okot és az okozatot. Ma már minden nagyobb fontosságú döntéshez kidolgozzák megközelítő pontossággal az esetleges következményeket. Az idő mérhetetlen felgyorsulása miatt a tévedés hamar kitetszik, sokszor nehezen helyrehozható következmények formájában.”

De hogyhogy senki nem kapta fel a fejét ennyi „szentségtörésre?” – kérdelem ma. – Hiszen jól tudtuk, hogy a szűkebb világunkban hozott döntések, bár a tudományos előrelátás bélyegét ragasztottuk rájuk, valójában a voluntarizmus és a tudománytalanság frigyében fogantak?!

Hervay Gizi, mielőtt újra elszegődött volna az újsághoz, nem hallgatta el: csak úgy tud eleget tenni feladatainak, ha nem kell naponta bejárnia a szerkesztőségbe. Kérése merészen hangzott, még azokban a romániai „olvadásra” jellemző években is, de a nagyvonalúság hagyományosan otthonra lelt az Ifjúmunkás tájékán – különösen előbbi főszerkesztőnk, Dalí Sándor példája kötelezett arra, hogy a munkafegyelmet rugalmasan értelmezzük. Szófogadó utódként magam is úgy véltem, hogy csak akkor jelenjen meg valaki a munkahelyén – de akkor aztán kötelező módon –, ha valamilyen halaszthatatlan dolga, leadási határideje erre kényszeríti. Különben csak láb alatt lenne... Az újságíró

életét és munkáját amúgy sem lehet egy íróasztalhoz kötni, járnia-kelnie kell az élet sűrűjében, hogy a valóságból összegyűjthesse írásainak nyersanyagát. Gizi jött tehát, leadta előre megbeszélt vagy meglepetésnek szánt kéziratát és már ment is dolgára. Olykor hetekig színét sem láttuk, vagy csak a telefonkagylóba hallózva tudatta, hogy Kobak megbetegedett, és mellette kell maradnia, vagy éppen őt magát teperte le a betegség. (Az 1969-es év nyara például azzal telt el, hogy Gizi időről időre bejelentette: sárgaságot kapott, ami elhúzódik, kezeltetnie kell magát... Októberig színét se láttuk.)

A lapgyűjteményt tanulmányozva, szinte napra kitapinthatóak alkalmi kiesései a rendszeres munkaritmusból. Viszont az irodalmi postát következetesen és előszeretettel művelte, s ma is szívesen olvassa az ember a rovat közleményeibe sűrített eszmefuttatásait, melyekkel rávezetni kívánta az erdélyi irodalom akkoriban fel-feltünező kezdőit (néhány ismert név a címzettek közül: Sütő István, Burján Emil, Bajna György, Boér Géza, Kónya Sándor, Kristó Tibor, Pethő László, Ferencz Imre), hogy az irodalomban a siker nem lottónyeremény, hanem lépésről lépésre, komolyan meg kell dolgozni érte, s legfőbb kulcsa az őszinteség.

„Miért könnyebb megírni az első jó verset, mint a másodikat, a tizediket? Miért van annyi elsőverses s olyan kevés a harmadszor, negyedszer jelentkező? A nyilvánosság szédít meg vagy a tudatot nehéz elviselni – tehetséges vagy?...

Nem lenne jobb hályogkovács módjára élni, ösztönösen vagdalkozni? Nem. Vállalni kell a kockázatot, el kell viselni a felelősség súlyát – és ami a legnehezebb – szembe kell nézni a tudat bénítóan szigorú ítéletével. Aki véletlenül írt néhány jó verset, az még csak tehetséges. Aki túlélte a jó versek után a rosszakat is... az előbb-utóbb meg fogja találni önmagát.

De aki lemond a küzdelem kockázatáról, aki megelégszik a véletlen adta ihlettel, az egyszer már megtalált szavakkal, annak egyre többször lesz szüksége az eddig megjelent versekre, az eddig kiérdemelt elismerésre hivatkozni s innen már csak egy lépés az igénytelenség, az önmagunk feladása...” (Az *Új tollak postája*. Ifjómunkás, 1969. október 16. / 42. szám)

Hozzávetőleges munkaideje okán ellentmondásos volt a hangulat Gizi körül. Egyes munkatársak, s különösen a családi gondokban érdekelt, naponta bejáró nők szerint a vezetőség, s személyesen én, túlságosan kesztyűs kézzel bánunk vele, olyasmiket nézünk el neki, amit máson szigorúan számon kérünk. A kimondatlan, eluttogott vádak alapján igaztalanok voltak, ám jelezték, hogy a Hervay-féle munkarend kirí az átlagból.

Hervay Gizellának nem csak a munkarendje, de az Ifjómunkásban közölt akkori szövegei is elütöttek a romániai magyar hírlapírás általános hangvételétől – nyoma sincs bennük a szájba rágós propagandának, az ideológiai ráhatásnak, a dogmatikus jelszóhalmozásnak. Úgy ír, mintha mindig a normalitás fórumán kellene megszólalnia, hogy szakmai megállapításai, elképzelései gyökeret verjenek az olvasó lelkében, ízlésvilágában. Tisztelettel és féltőn óvja a fiatalságot a felületes, a sablonos gondolkodástól és nem sokat törődik vele, hogy esetleg apolitikus magatartással is megvádolják.

A maga módján próbált az elvárásokhoz igazodni: mikor tehetett, terepre is eljárt, a fiatalokat érintő társadalmi problémákban is hallatta a hangját egy-egy riportban, jegyzetben, de mindezzel megmaradt a próbálkozás és a jó ízlés szintjén – szívből, teljes odaadással a fiatal tehetségek felkarolását érezte hivatásának.

Jó kezdetnek bizonyult pár közlés után abbamaradt rovata a diáklapokról, amelyben arra ösztönözte az iskolai lapok szerkesztőit, hogy vegyék a kezükbe kiadványuk irányítását. Máig emlékezetes az a két, a lap hasábjain lebonyolított demonstratív irodalmi pere is, amit egy verselgető tanuló által beküldött, plágium-gyanús vers kapcsán rendezett, tapintatosan és szellemesen, vigyázva arra, meg ne sértse a tudatlanságból fakadó vétség elkövetőjét, ám hatásosan rávegye mind a tollforgatókat, mind az olvasókat

 Romániai
Magyar
Írók

Hervay Gizella

Az idő körei

Kriterion Könyvkiadó

arra, hogy a szellemi tulajdon eltulajdonítása nem tartozik a dicséretes cselekedetek közé (*Plágium-pör*: Ifjúmunkás, 1970. november 5. / 45. szám; *Fele se tréfa-pör*: Ifjúmunkás, 1970. december 10. / 50. szám). Szerkesztőségi munkásságának utolsó évében pedig több közleménye mutatott rá arra, hogy a fiatal tollforgatóknak nemcsak az írás, hanem az olvasás is életbevágóan fontos feladata, és egyáltalán nem mindegy, hogy az író mit és hogyan olvas (*Írunk. És olvasunk?* rovat). Jól induló sorozatának a szerkesztőségből való egyik napról a másikra történt kiválása vetett véget.

Említésre méltó az a rendkívüli érzékenység, amivel az általa legtehetségesebbeknek vélt fiatal verselők sorsa fölé hajolt. Többkötetes, eredeti hangú erdélyi költőnk, Simonfy József többször is nyilvánosan bevallotta, hogy Hervay Gizellát tekinti szellemi mentorának. Igaz, hogy ennek nyomát a lapban csupán egy nyílt levél őrzi, amit a hihetetlenül nehéz körülmények között élő zilahi fiatalembernek címzett, de a szöveg egyúttal mind-

azokhoz is szólt, akik életkörülményeik egész sor akadályát kell hogy legyőzzék irodalmi érvényesülésük érdekében. „Verset írsz és nagyon-nagyon magadban vagy... Tizenennyolc éves vagy és esti líceumba jársz. Még a helyesírást sem sikerült megtanulnod... Mostanában nincsenek tehetségkutató vizsgák és nem szokás szerkesztőségekbe hívni a fiatalírókat. Tanulnod kellene, de hogy fogsz egyetemre kerülni ilyen gyér tudással? »Két fal között lépkedő idő az életed. De míg erőmből telik, haladok – írod –, nehogy eltévedjenek utódaink.« Míg erőmből telik, én is nyugtalan vagyok érted, miattad, hogy ne »légüres térbe szült virágok«, »elkiáltott szavak« kísérennek, hogy találj lehetőséget tehetségedet kimunkálni, művelni, hogy »őszintén szóljanak hozzánk, mint a virágok«, hogy ne kelljen megkérdened: »Vérzik a pacsirta, miért – miért vérzik?«...” (*Nyílt levél Simonfy Józsefnek*. Ifjúmunkás, 1970. április 2. / 14. szám)

Kérdezni, kételkedni, őszintének lenni – ezt tartotta ő a költői jelenlét fő állapotának. Erre biztatta a legfiatalabbakat, s olykor megelőlegezett közléssel a leghetésebbeket. De ezt a kvalitást emelte ki recenzióiban az általa lelkesen köszöntött költőtársaknál, mint Páll Lajos vagy Vásárhelyi Géza; ez utóbbi Forrás-kötete kapcsán így fogalmaz a lapban: „Vásárhelyi Géza állandó költői készenléte, fogékonysága a modern költői világ- és verslátással rokon... Verskezdő sora mindig egy már elkezdett gondolat továbbgondolása, s a vers sohasem zárul le véglegesen. Sem formailag, sem lényegileg. Nincs egyetlen olyan vers sem a kötetben, ami végleges választ adna saját kérdéseire. Ezért hiteles... Nem a verset írja – verset ír.” (Vásárhelyi Géza: *A világ újrakérdése*. Ifjúmunkás, 1969. december 4. / 49. szám)

Hervay szerkesztőként ezúttal alig közöl lapjában saját verset. Míg az ötvenes évek végén a saját kötettel még nem rendelkező fiatal költő az Ifjúmunkásra közlési fórumként is tekintett, szerkesztői pályájának e tíz évvel későbbi, második szakaszában már a nála fiatalabbakra, azok közlési esélyeire gondolt, az utána jövők útját egyengette. Megteheti: versei akkor már megbecsült helyet foglaltak el az irodalmi sajtóban. Két versének (*Anyám; Galambzúgásban*. Ifjúmunkás, 1970. december 24. / 52. szám) a lap irodalmi mellékletében történő közlésére inkább csak azért kerül sor, mivel a szerkesztő, rendhagyó módon, a szerkesztőség irodalmat is művelő tagjainak írásaiból kívánt karácsonyra összegyűjteni egy csokorra való. (Akkoriban már/még a lapnál dolgoztak, szerkesztőként, Hervay mellett: Elekes Ferenc, Kocsis István, Domokos Eszter, Tar Károly, Müller Ferenc, Lázár László és e sorok írója.)

1971 végén Hervay Gizella munkaviszonya megszűnt az Ifjúmunkásnál, utána már csak elvétve kereste föl a szerkesztőséget, Kolozsvárra költözésének előszobázós kálváriáját járta – az erdélyi zárt városba, magyar értelmiséginek szinte lehetetlenség volt felső támogatás nélkül bejutni. Gizinek ilyen támogatása nem volt.

Annak, hogy két év múlva KISZ-díjjal tüntették ki egyik verskötetét, semmi köze ama tényhez, hogy a költő néhány esztendőn át a KISZ KB magyar nyelvű hetilapjának alkalmazottja volt. A javaslatot az Írószövetség kompetens fórumai tették meg – akárcsak korábban, Szilágyi Domokos KISZ-díjának esetében is. (Igaz, személyesen engem is megkérdeztek, mi a véleményem a javaslatról, s természetesen mindkét esetben egyetértettem vele. Miért is ne tettem volna?)

Csikszereda, 2017. szeptember 25.